

Lagzi Gábor

KÉT VÁLASZTÁS LENGYELORSZÁGBAN

Lengyelországban 2005 szeptemberében–októberében parlamenti, majd elnökválasztásokat tartottak. S ahogy megszokhattuk a lengyeltől, a választók útilaput kötöttek az addig kormányzó posztkommunisták talpára, ellenben nem alakult meg egy biztos parlamenti többséget maga mögött tudó, s emiatt mély reformokat végrehajtani képes jobboldali kormány sem. A nemzeti–konzervatív Jog és Igazságosság (PiS) megszerezte a három legfontosabb közjogi méltóságot – ők adják a köztársasági elnököt (Lech Kaczynski), a kormányfőt (Kazimierz Marcinkiewicz) és az alsóház elnökét (Marek Jurek). Konzervatív fordulat, s ezzel együtt posztkommunizmus vége Lengyelhonban? Igen, de nem egészen.

2005 nyarán, kora őszén lehetett tudni, hogy a parlamenti többségért és a köztársasági elnöki posztért folyó küzdelem két, a legendás Szolidaritás szakszervezetből eredeztethető párt, a jobboldali–liberális Polgári Platform (PO) és a PiS között fog eldőlni. Ez volt az első olyan voksolás, ahol a baloldalnak – vagy ha jobban tetszik: a posztkommunistáknak – semmi esélyük sem volt.

A posztkommunista SLD bukásához nagymértékben hozzájárult – akaratán kívül – az ismert filmproducer, Lew Rywin. A legmagasabb kormánykörök megbízásából üzleti ajánlatot tett Adam Michniknek, a liberális napilap, a Gazeta Wyborcza szerkesztőjének, amennyiben az utóbbi hajlandó 18,5 millió dollárt fizetni a kormányzó SLD–nek egy kedvező sajtótörvény elfogadásáért. A beszélgetésükről magnófelvétel készült, amelyet Michnik nyilvánosságra hozott.

Az ügy tisztázása érdekében parlamenti vizsgálóbizottság alakult, s munkája során – amely hatalmas médianyilvánosságot kapott – fellebbent a fátyol a lengyel politikai osztály viselt dolgairól. A választópolgárok megláthatták, milyen szoros és egészségtelen szimbiózisban élnek a posztkommunista politikusok, a titkosszolgálatok emberei, a médiaguruk és az üzletemberek. A Rywin-affér után nem lehetett ott és úgy folytatni, ahol és ahogy addig – a kormányzó SLD népszerűsége drámai módon csökkent, viszont előretörték azon pártok, amelyek az állam megreformálását tűzték ki célul, elsősorban a Polgári Platform és a Jog és Igazságosság.

A közvélemény-kutatások szerint a parlamenti választáson a PO–nak kellett volna nyernie, azonban nem így történt: a PiS 27%-ot kapott, a PO 24-et, a baloldali–populista Önvédelem (SO) és az SLD 11-et, a nacionalista–katolikus Lengyel Családok Ligája (LPR) 8%-ot, míg a jobb napokat látott Lengyel Parasztpárt (PSL) 7%-ot. Intő jel lehetett az egész lengyel politikai elit számára, hogy a voksoláson a polgárok mindösszesen 40%-a vett részt. Hasonló helyzet alakult ki az ezt követő köztársaságielnök–választáson, ahol ugyan az első fordulóban a PO jelöltje, Donald Tusk győzedelmeskedett, viszont a végső befutónak Varsó főpolgármestere, Lech Kaczynski bizonyult.

A tavalyi lengyel választások rövid tanulsága az lehet, hogy a populizmus legyőzte a szabad versenyt, a szociális kérdések fontosabbnak bizonyultak a piacpártiságnál (az utóbbit egyedül a PO képviselte). A lengyel választások paradoxona (amelyet a magyar sajtó nem volt hajlandó észrevenni), hogy a választásokat egy világnézeti

(katolikus-)konzervatív, de gazdasági programjában baloldali párt nyerte meg. Ezt jól mutatták az exit-poll kutatások: minél kisebb településen lakott valaki, és minél idősebb volt, annál inkább szavazott a PiS-re és elnökjelöltjére.

De ezzel a meglepetések nem értek véget – a hónapok óta beharangozott, az új parlamentben stabil, majdnem kétharmados többséggel rendelkező jobbközép kormány nem alakult meg. A felületes szemlélő pszichológiai akadályokat vehetett észre: a platform kettős győzelemre készült, de végeredményben dupla vereséget szenvedett, s nem akart részt venni gyengébbik félként a koalícióban. Az igazi okok vélhetőleg mélyebben húzódnak. A Rywin-affér kirobbanása és módszeres feltárása után megbomlott a posztkommunisták politikai hálózata (például az utódpárt két részre szakadt). A gazdasági szférában azonban, ahol kitüntetett szerepet játszanak a bukott rendszer emberei (üzletemberré vedlett ifjúkommunisták, titkosszolgálati emberek), a PO-nak erős pozíciói vannak. Minden bizonnyal éppen ez a hálózat volt az, amely nem engedte, hogy a platform a gyengébbik szerepét játssza el egy koalíciós kormányban, s a párt inkább a bizonytalan ellenzéki létet választotta.

Érdeemes tudni, hogy a választások után a PiS több tárcát (elsősorban a gazdasághoz köthetőket) ajánlott fel partnerének, mintsem azt a leendő partner parlamenti befolyása indokolta volna. Utólag még az is világossá vált, hogy a PiS sokkal jobban akarta a közös kormányzást, mint a PO. Így gesztus, de egyben politikai számítás is a konzervatívok részéről, hogy a kisebbségi kormányba bevettek olyan embereket, akik korábban a jobboldali-liberálisokkal működtek együtt (Zbigniew Religa egészségügy-miniszter, aki az elnöki kampányban Tusk javára lépett vissza).

A kormányalakítás után furcsa helyzet állt elő: a lehetséges koalíciós partner, a Polgári Platform kemény ellenzék szerepét akarja betölteni, míg a kisebb-nagyobb populista pártoknak (SO, LPR, PSL) akarva-akaratlanul, de a politikai túlélés érdekében mindenképpen támogatniuk kell a PiS-kabinetet. S ez a felállás felemás eredményeket hozhat, például a költségvetés összeállításakor figyelembe kell venni a kisebb pártok szociális követeléseit, ellenben nagyobb, átfogó reformok (egészségügy, adórendszer) végrehajtásáról – legalábbis ilyen politikai konstrukció mellett – le kell mondani.

A helyzet egyik megoldása előrehozott parlamenti választás lehetne, amely ötlet – legalábbis verbális szinten – mind gyakrabban szóba kerül. A decemberi közvélemény-kutatások szerint a PiS biztos többséget tudna maga mögött (a párt 40% körüli népszerűséggel bír), s egyedül is kormányt tudna alakítani. Ezzel tisztában vannak a kisebb pártok is, és szinte bizonyosnak mondható, hogy egy közeljövőben megtartandó szavazáskor a PSL és az LPR nem kerülne be a parlamentbe, de az SLD és a SO is kevesebb voksot kapna, mint 2005 őszén.

A két választás gyökeresen alakította át az amúgy is ingatag lengyel pártpolitikai palettát. A PiS problémája sokáig az volt, hogy „üzenetrögzítő pártként” működött, erős vidéki struktúrákat és kádereket nélkülözve. Az ellenzékben eltöltött esztendő az erőgyűjtés és felkészülés éve voltak, amikor a PiS a rendpárti, korrupcióellenes alakulat képét alakította ki. De szembe kell néznie a pártnak azzal, hogy a megnyert választások után a konzervatívok legismertebb arcai miniszteri posztot vállaltak (Ludwik Dorn belügy-, míg Zbigniew Ziobro igazságügy-miniszter lett), s most a második, tapasztalatlanabb vonalat kell a politikai frontra dobni.

Lech Kaczyński mögött egy széles jobboldali koalíció alakult ki, ahol helyet kaptak konzervatívok, nép-nemzetiek, a Szolidaritás szakszervezet, az antiliberalis baloldaliak és a keresztény fundamentalisták. A PiS stratégiát előtt ott lebeg a Fidesz és

a republikánus párt példája, azaz egy olyan (nép)párté, amely befedi a centrumtól a jobboldalig a politikai színteret. A kérdés, milyen formában és milyen eszközökkel tudja életben tartani, majd átformálni ezt a koalíciót. A PiS elnöke, Jaroslaw Kaczynski nyíltan beszél arról, hogy álma egy nagy jobboldali párt létrehozása. S ehhez – úgy tűnik – minden adott, és sikerül legyőzni a lengyel jobboldal rákfenéjét: az „osztódással való szaporodást”.

A nagy dilemma a Kaczynski fivérek előtt, milyen stratégiát válasszanak a PO irányába: vagy „felszalámizni” a pártot, azaz „kivenni” onnan a párt konzervatívjait, akiknek az élén Jan Rokita áll; vagy a távolabbi jövőbe tekinteni, élni hagyni a PO-t, hogy elfoglalhassa a centrum egy részét, megakadályozva ezzel a magára találó, gyökeresen átalakult SLD térfoglalását. A lapokat mindkét esetben a PiS osztja, az első esetben parlamenti frakciója erősebb lehetne, de elveszítene egy lehetséges koalíciós partnert, míg a másik esetben megnyer(het)né magának a PO-t egy közös kormányalakításra.

Az új kormány startja nem sikeredett rosszra, igaz, az átfogó reformok egyelőre nem kerültek napirendre. Az új kabinet egyik legelső feladatai közé tartozott a titkosszolgálatok körében történő „rendcsinálás”. (Megjegyzendő: a szolgálatokról Lengyelországban sokkal több és mélyebb információ áll rendelkezésre, mint hazánkban.) A konzervatívok számára a legnagyobb fejfájást a Katonai Hírszerző Szolgálat (WSI) sorsa szolgáltatta. A WSI a szakértők szerint megőrizte a szocialista korszakban kiépített rendszerét és működési elveit, így állam maradt az államban. Nyílt titok, hogy a titkosszolgálatok volt embereinek egy része az üzleti életben találta meg számítását (például fegyverkereskedelem), de a politika területén is aktívak maradtak (nekik köszönhető – sok régmúlt titok tudóinak – egyes politikusok karrierje vagy bukása). Nem véletlen, hogy a WSI ügynökei minden nagyobb politikai botrányban benne voltak – mint negatív szereplők.

A PiS már a kampányban meghirdette a katonai szolgálatok feloszlását, illetve új alapokon való átalakítását. Az ellenzéki padosorokból azonban másképpen festenek egyes ügyek, mint a kormányhivatalok íróasztalai mögül. A WSI-t érintő ügynevezett „zéró opció” lekerült a napirendről (minden bizonnyal az USA nyomására, az Irakban szolgáló lengyel katonák munkája miatt), valószínűleg inkább csak szervezeti átalakításra, no meg vezetőcserékre s fiatalításra kerül sor.

Egyébként a miniszterelnök népszerűsége is viszonylag magas, bár kinevezése meglepetésként hatott, ugyanis a megnyert parlamenti voksolás után, de az elnökválasztás előtt nem lett volna célszerű kormányfőnek megtenni Jaroslaw Kaczynskit, a fő esélyes ikertestvérét. Így a választás a PiS gazdasági szakértőjére, az addig a háttérben tevékenykedő Kazimierz Marcinkiewiczre esett. A kicsit merev, szófukar politikus egyre inkább megtalálja helyét, s még népszerűségét is növelni tudta.

A decemberi brüsszeli, az uniós költségvetésről szóló csúcs sikere nem utolsó-sorban Marcinkiewicz javára írható, annak ellenére, hogy idegen nyelveket nem ismer, és tapasztalatai a külügyek területén csekélyek. A nemzetközi sajtóban a nagyok (Nagy-Britannia, Franciaország, Németország) mellett éppen a lengyeleket említették meg főszereplőként, ezzel (is) megcáfolva a nemzeti-konzervatívok Európa-ellenségéről szóló híreszteléseket. S hogy az új kormány kitüntetett szerepet szán az európai ügyeknek, jelzi, hogy a külügyminiszter az a Stefan Meller lett, aki korábban

moszkvai és párizsi nagykövet volt. Jó jel lehet a magyarok (s tágabban a visegrádiak) számára, hogy az államtitkár-helyettesi posztot a volt budapesti nagykövet, Rafal Wisniewski tölti be.

Ami a gazdasági kérdéseket illeti – a pénzpiacok kissé idegesen reagáltak a PO kormányból való kimaradásának hírére (gyengült a zloty, esett a tőzsde), de ez átmeneti jelenségnek bizonyult. Az kétségtelenül rossz hír a befektetőknek, hogy a piacpártiságukról híres polgáriak kihátráltak a koalícióból, s az egész gazdasági terepet átengedték a PiS-nek, amely mindig is gyenge volt gazdasági kérdésekben (az ismert szociológus, Jadwiga Staniszkis szerint a konzervatívoknak az úgynevezett „erőtárcák” – belügy, hadügy, igazságügy – feltöltésére van elég szakemberük).

S az is kiderült, hogy a PiS kormányra kerülve hamar kihátrált a választási programjának populista (értsd: megvalósíthatatlan) részei mögül, például hogy nyolc év alatt 3-4 millió lakás épülne fel. Megnyugtató jel a befektetők számára, hogy a kormány nem engedi el a költségvetési gyeplőt, azaz 2006-ban a büdzsé hiánya nem fog az egekig nőni. Igaz, még mindig bizonytalan az euró bevezetésének dátuma, Marcinkiewicz szerint erre a következő kormányzati ciklusban (azaz 2009 után) kerülne sor. Az új kormány első lépésein látható, hogy a belpolitikai kérdésekben (például igazságügy, titkosszolgalatok) megfelelő elképzelésekkel rendelkezik, ezzel szemben a fiókokban nincsenek kiforrott, hosszú távú programok a gazdasági vagy uniós ügyeket illetően.

A tavalyi két választás Lengyelhonban megmutatta azt is, hogy a sajtószabadságról szóló – vélt vagy valós – elképzelésekkel le kell számolni: a két nagy kereskedelmi tévé (TVN, Polsat) nem volt éppen kiegyensúlyozott a konzervatívokkal szemben. Emiatt nem kell csodálkozni azon, hogy a PiS – összefogva az SO-val és a LPR-rel – rohamtempóban változtatta meg a lengyel ORTT-ről szóló törvényt, így 2006-tól a kormány erőteljesebb befolyással bír a közmédiумokban (megjegyzendő: a „királyi televízió” egyes csatornája nézettebb, mint a két kereskedelmi adó).

Sok félreértésre adott okot (még a magyar sajtó hasábjain is) a PiS, illetve Kaczynski és a Radio Maryja közötti együttműködés. Kétségtelen, hogy ez a rádióadó közéleti műsoraiban katolikus fundamentalista, helyenként xenofób (zsidó- és szabaddkőműves-ellenes) nézeteket hirdet. Csakhogy a Radio Maryja a lengyel egyházban, valamint a politikai gondolkodásban már legalább egy évszázada jelen lévő integrális nézőpontot vallja (lengyel=katolikus, azaz a katolicizmus és a nacionalizmus összefonódásáról van szó). Úgy tűnik, azért volt szükség a PiS és a Radio Maryja szövetségére, mert az adó műsoraiban a hagyományos, keresztény erkölcsi normákat propagálja, viszont a világban a változások érezhető módon felgyorsultak (homoszexuális házasságok, eutanázia legalizálása).

Akik a konzervatívok szemére túlzott vallásosságukat vetik, nincsenek teljesen tisztában a lengyel közállapotokkal. Ott ugyanis a katolikus egyház elsőrendű szerepet tölt be a társadalomban – félig viccesen, félig komolyan azt lehet mondani, minden lengyel (mindegy, hogy jobb- vagy baloldali) politikus gyermekkorában ministráns volt. Ennek fényében nem véletlen, hogy a posztkommunista Marek Belka vezette kormány és a magát agnosztikusnak (de nem ateistának!) valló Kwasniewski elnök kiállt az *invocatio Dei* európai alkotmányba való emelése mellett.

2005 végén lejárt Aleksander Kwasniewski tízéves köztársasági elnöki mandátuma. Az 1954-ben született politikus pályája igazi ifjúkommunista-karrier – szerencséjére a lengyel szocializmus vízvázalasztójának számító 1980–1981-es, Wojciech Jaruzelski tábornok által bevezetett hadiállapot idején még túl fiatal volt, hogy érdemben belefolyhasson a dolgok menetébe. Viszont az 1980-as évek közepe-vége elhozta számára a kiugrási lehetőséget: ő volt az utolsó kommunista kormányban az ifjúsági és sportminiszter, majd 1989-ben a Lengyel Egyesült Munkáspártot képviselte a kerekasztal-tárgyalásokon. Az átalakuló állampárt élére állt, majd 1995-ben – Lech Wałęsa ellenében, kicsiny különbséggel – megválasztották köztársasági elnöknek. Öt évvel később már az volt a kérdés, vajon az első vagy a második fordulóban szerzi-e meg a győzelmet (a döntés már az elsőben megszületett).

Fiatalos, kicsit nagypolgári imázsát (helyenként úgy tűnt, feleségével, Jolantával valóságos királyi udvartartást vezetnek) jól el lehetett adni a médiában, s részben ennek is köszönhető, hogy hosszú évekig vezette a népszerűségi listát. A választók még azt is megbocsátották neki, hogy végzettségével kapcsolatosan nem mondott igazat; vagy hogy Harkovban az NKVD által 1940-ben meggyilkolt lengyel tiszték sírjait indiszponált (értsd: ittas) állapotban koszorúzta meg. Sokáig hihetőnek tűnt, hogy megválasztása előtt és után következetesen „minden lengyel” köztársasági elnöke akar lenni.

Világosan látszik, hogy Kwasniewski tízéves elnökségét felemás módon lehet értékelni. Igazi sikereket a külpolitikában sikerült elérnie: Lengyelország az ő elnöksége alatt lett teljes jogú tagja az Európai Uniónak és a NATO-nak, az iraki jelenléttel pedig az USA-ban szerzett jópontokat. S még ellenfelei is pozitívként emlegetik, hogy az ukrainai „narancssárga forradalom” legrámaibb napjaiban sikeresen közvetített – igaz, nem egyedül – a szembenálló felek között.

Kwasniewski belpolitikai szerepe azonban sokkal vitathatóbb. Az utóbbi évek botrányait feltárni kívánó parlamenti vizsgálóbizottságok mindegyikének negatív szereplője volt a lekötendő elnök. Nem véletlenül: Kwasniewski a posztkommunista, oligarchikus rendszer egyik megalkotója, működtetője és haszonélvezője volt, ahol a politika és az üzlet világa között nem lehetett mindig éles határvonalat húzni.

Kwasniewski elődje, Lech Wałęsa az 1980-as években jó szakszervezeti vezető volt, érdemeket szerzett a kommunizmus lebontásában. Ellenben köztársasági elnökként csapnivaló volt, hiszen mint az ország első embere állandó konfliktusokba keveredett a mindenkori kormánnyal (legyen az jobb- vagy baloldali), s ráadásul kétes hírű emberekkel vette körül magát. Az 1990-es évek elejére tehető, hogy a Kaczyński testvérekkel megromlott a kapcsolata (Lech akkoriban a kormányzati ellenőrző szerv elnöke, míg Jarosław az elnöki adminisztráció vezetője volt), olyannyira, hogy a Nobel-békedíjas politikus manapság az ikrekben nem ellenfelet, inkább ellenséget lát. Ehhez képest Kwasniewski a pártpolitikában próbált középen maradni, adott esetben eljátszani a döntőbíró szerepét (például kormányalakításkor), habár sohasem titkolta, melyik politikai opcióval szimpatizál.

Kwasniewski elnökségének utolsó hetei igen keserű szájjal végződtek: kegyelmet adott a régi harcostársnak, Zbigniew Sobotkának. Az utóbbi évek egyik legnagyobb politikai botránya volt, amikor Sobotka mint belügyminiszter-helyettes figyelmeztette a helyi maffiózókat – két helyi országgyűlési SLD-képviselőn keresztül –, hogy a Központi Nyomozóiroda a letartóztatásukat tervezi. Így állami hivatalnokként veszélyeztette beosztottjainak testi épségét, mi több, a bűnüldöző szervekben az eset bizalmi válságot is okozott. Sobotkát jogerősen 3,5 év letöltendő szabadságvesztésre

ítélte a bíróság, de a kegyelemnek köszönhetően a politikusnak nem kell börtönbe vonulnia – a rossz nyelvek szerint erre a lépésre azért volt szükség, nehogy Sobotka a rácsok mögött bemártsa régi elvtársait.

Az új államfő, Lech Kaczyński az elődeihez képest sokkal erősebb és sokkal aktívabb elnök kíván lenni. Igaz, Kwasniewskihez mérten sokkal introvertáltabb ember, viszont érett és erős karakterrel rendelkezik. A kampányban hangoztatott radikális változások helyett hangsúlyeltolódások következnek be: nem lesz IV. Köztársaság (a III. 1989-ben született meg a kerekasztal-tárgyalások eredményeképpen), hiszen ahhoz (a kétharmados) alkotmányt kellene változtatni. Kaczyński elnök – úgy tűnik – inkább a jobb, működőképesebb állam felépítésén fog fáradozni, s védelmezi a legszegényebb rétegeket. A külpolitikában pedig igazi kihívás lesz az igencsak hideg orosz–lengyel kapcsolatok „felmelegítése” – kétséges, hogyan fogadnak a Kremlben egy antikommunista és orosz neoimperializmus-ellenes politikust. A transzatlanti kapcsolatokat – minden bizonnyal – tovább fogja mélyíteni a konzervatív elnök. Nehezíti a helyzetét, hogy hadilábon áll az idegen nyelvekkel, és nincsen sok külpolitikai jártassága.

Lech Kaczyński (munkatársai elmondásai szerint) a biztonságpolitikai kérdéseket illetően szeretné a jogkörét bővíteni – itt nemcsak a természeti katasztrófákról vagy a terroristaveszélyről van szó, hanem elsősorban Lengyelország energetikai biztonságáról (lásd az orosz–német gázmegállapodást, melynek értelmében a vezeték a Balti-tenger fenekén épülne meg, elkerülvén a balti államokat és Lengyelországot). A nemzeti, szimbolikus politizálás minden bizonnyal nem fog távol állni Kaczyńskitől. Ő képes volt az 1944-es, németek által elfojtott, a szovjetek által cserbenhagyott varsói felkelés 60. évfordulójára múzeumot létrehozni (amelyhez, nota bene, a budapesti Terror Háza tapasztalatait is felhasználták).

Nincs igazuk azoknak, akik az új lengyel elnököt szélsőjobboldali, Európa-ellenes, klerikális politikusnak akarják láttatni. Való igaz, hogy a világban domináló liberális felfogás szerint a Kaczyński által vallott tradicionális nézetek, amit „Isten, becsület, haza” hármasságával lehetne jellemezni, már régen kimentek a divatból, de nem Lengyelországban. Ellenben szociális kérdésekben igenis baloldali, vagy ha úgy tesszük: szolidáris álláspontot foglal el (az 1970-es években aktív szerepet vállalt az ellenzéki Munkásvédelmi Bizottságban, majd az 1990-es években munkajogot tanított a gdański egyetemen).

2005 őszén befutott Varsóba az a bizonyos gyors, azaz a baloldal helyett a jobboldal alakíthatott kormányt. Valójában a kisebbségi PiS-kormány igencsak szűk politikai (és/vagy parlamenti) mozgástérrel rendelkezik, s az elhasználódott posztkommunista berendezkedés szanálása nem valósulhat meg olyan mélységben és minőségben, mint azt várható lett volna. Úgy tűnik, hogy Lengyelországban a múlt lezárult, viszont kérdéses, elkezdődött-e a jövő.

